

„Puikieji baltai“ Australijoje

Frančeska Jūratė SASNAITYTĖ.

Jayne Persian knygos „Beautiful Balts: From displaced persons to new Australians“ (NewSouth, 2017) apžvalga. Frančeska Jūratė Sasnaitytė studijuoja Kūrybinio rašymo doktorantūroje Pietų Australijos universitete. Šio straipsnio angliškas originalas publikuotas *Australian Books Review* 2017 m. gruodžio numeryje.

Užaugau naujųjų australų šeimoje, todėl turiu iškart prisipažinti, kad mano požiūris šališkas. Mano tėvai, gimę Lietuvoje, buvo tikrieji baltų imigrantai, kurie drauge su kitų tautybių žmonėmis vadinami „baltais“.

Kai 1939 m. Hitleris sakė garsiąją kalbą, priimdamas Lietuvos „savanoriškai“ Vokietijai perduotą Klaipėdos regioną, mano mama Elza ir močiutė Herminė klausėsi stovėdamos Klaipėdos Teatro aikštėje. Elzai buvo dvylika. 1940 m. jos abi iš Klaipėdos persikėlė į Kauną. 1941 m. žuvo Elzos vaikystės draugas ir visa jo šeima. Mėmelio (Klaipėdos) regiono [genealoginė svetainė įvardina Simonų šeimos narių mirties priežastį](#): holokaustas.

1943 m. vokiečiai uždarė universitetą, kuriame mano tėtis studijavo agronomiją. Ignui buvo dvidešimt treji. 1944 m. netoli Karaliaučiaus mano tėtis buvo jėga įrašytas į Vokiečių armijos 783-ąjį Statybų batalioną. Savo namų ir tėvų jis daugiau nebematė. 1945 m. jis buvo sužeistas Hailigenbailio (Heiligenbeil, dabar Šventapilė arba Mamonovas) mūšyje ir ligoninės laivu evakuotas iš Piliavos (Pillau) į Štralzundą. Iš ten su skeveldra kakle jis nuėjo iki Šverino (maždaug 90 km) pėsčiomis. Jo galva sutino iki moliūgo dydžio.

Iki 1946 m. Elza kasė bulves priverstinių darbų lageryje, išokdavo į traukinius, kad nusigautų į Baltijos universitetą Hamburge, ir dirbo vertėja Jungtinių Tautų

paramos ir atstatymo (UNRRA) administracijoje.

Elza dirba UNRRA, 1946

1948 m. rugpjūčio mėnesį Elza ir Herminė *SS Wooster Victory* laivu išplaukė iš Genujos. Jos atplaukė į Sidnėjų, Australiją, 1948 m. rugsėjo 6 d.

Bet šios datos atskleidžia tik mažytę istorijos dalį.

1948 m. pakeliui į Australiją mano anuomet dvidešimt vienerių metų mama, keliaudama gyventi į naują šalį, savo dienoraštyje pratinosi rašyti angliškai:

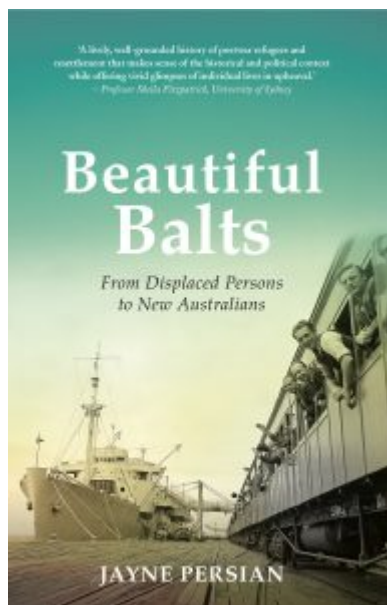
How nice would it be to travel under normal conditions, to do whatever you like. But we are only Displaced Persons and can enjoy life only from the outside, we are no longer enough to be members of world society. I am sometimes afraid this depressing feeling will never leave me. It will be twice as hard for me as my character asks to be accepted as full member of society.

(Kaip turėtų būti smagu keliauti normaliomis sąlygomis, daryti ką tik nori. Bet mes esame tik išvietintieji asmenys ir tegalime džiaugtis gyvenimu iš šalies, mes jau nesame lygūs pasaulio visuomenės nariai. Kartais bijau, kad šis slegiantis jausmas niekada manęs nepaliks. Man bus dvigubai sunkiau, kadangi mano charakteris reikalauja, jog būčiau priimta kaip visavertė visuomenės narė.)

Jų pasakojimai buvo sušvelninti vaiko ausims, bet veikė ir kaip saviapgaulė, leidžianti tikėti pasauliu, kuriame įmanoma išgyventi.

Abu mano tėvai kuo greičiau apleido Europą, išvykdami į bet kurią priimančią šalį, tarsi pabėgimas nuo griuvusių leistų pamiršti siaubą ir destruktiją. Jų pasakojimai buvo sušvelninti vaiko ausims, bet veikė ir kaip saviapgaulė, leidžianti tikėti pasauliu, kuriame įmanoma išgyventi. Jie niekada nekalbėjo apie savo praradimų mastą, niekada nekalbėjo apie neviltį, nusivylimą ir baimę.

Maždaug 1950 m. Torkio paplūdimyje, Viktorijos valstijoje, mano mama susitiko tėtį. Elza ir Herminė dirbo slaugėmis Džilongo ligoninėje; Ignas netoli Moriako kalno Valstijos upių ir vandens tiekimo komisijai kasė griovius. Nuo šitos kuklios pradžios kūrėsi dar viena sėkminga migrantų istorija.

Dauguma Jayne'ės Persian knygos „Beautiful Balts“ (liet. k. *Puikieji baltai*) anekdotinių situacijų man nuo pat vaikystės puikiai pažįstamos: naujos kultūros sukeltas šokas, smarkiai kitoks išpūdis šalies, apie kurią buvo taip idiliškai nupasakota potencialiems migrantams; australų anglų kalbos keistenybės; širdingos istorijos apie žmogiškumą; komiškos – apie apgailėtiną provincialumą; nelabai malonios ar net atvirai priešiškos reakcijos į atvykėlius. Knygoje pateikiama informacija apie įvykius, datas, statistika ir oficialūs potvarkiai man buvo mažiau žinomi ir todėl labiau domino, nes užpildė mano žinių spragas.

Esame pripratę prie siaubo vaizdinių, todėl menka nauda kartoti tai, kas iki koftumo pažįstama.

Chronologiškai J. Persian pasakojimas prasideda nuo pirmosios pokario migrantų, ne anglų ar keltų kilmės žmonių, bangos: tai pirmoji „išvietintųjų asmenų“

(*displaced persons*) istorija, kurią išgirdo autorė, – jos vyro senelių, kazokų, pasakojimas, atspindintis Rytų Europos masinės katastrofos ir gyventojų dislokacijos patirtį prieš persikeliant į Australiją. Galiu suprasti, kodėl J. Persian neužsibūna šioje priešistorėje. Kaip yra rašęs W. G. Sebaldas (*The Emergence of Memory*, 2010), esame pripratę prie siaubo vaizdinių, todėl menka nauda kartoti tai, kas iki kokybės pažįstama.

Bet J. Persian reikalauja iš skaitytojo atkreipti dėmesį į vaizduotės ribas peržengiančius skaičius, į tai, kiek žmonių tai palietė: Europos konflikto pabaigoje, 1945-aisiais, daugiau nei dvylika milijonų išvietintųjų (dipukų) liko atkirsti nuo savo tėvynės. Pabandykite įsivaizduoti, kaip reikėjo aprūpinti maistu ir būstu šitiek daug skirtingų tautybių: lenkus, ukrainiečius, rusus, baltarusius, lietuvius, latvius, estus, vengrus, jugoslavus, rumunus, bulgarus, albanus – žmones, išgyvenusius koncentracijos stovyklas, priverstinius darbus, civilinę evakuaciją, karo nelaisvę. Ir tai Sąjungininkų bombardavimo nusiaubtoje šalyje; Vokietija sunkiai pajėgė išmaitinti ir apgyvendinti savo išlikusius piliečius. Nenuostabu, kad Sąjungininkų vadai buvo suinteresuoti kuo greičiau ir gausiau išgabenti išvietintuosius, bet kuria kaina vengiant „nuolatinio gyventojų statuso“, kuri suteikia terminas „pabėgėlis“. Situaciją blogino nerimtas požiūris į tai, kad išvietintieji bijojo grįžti į sovietų okupuotas teritorijas, nes galėjo ten žūti arba būti ištremti į Sibiro lagerius.

Australijoje 1947–1952 m. buvo suteiktas prieglobstis daugiau nei 170 tūkstančių išvietintųjų. Už pagalbą persikeliant buvo pareikalauta dvejus metus atidirbti. Tuometinis Informacijos ir imigracijos ministras Arthuras Calwellas drauge su premjeru Benu Chifley surengė gudriai apgalvotą propagandos kampaniją, kurios metu atsiribojusiai, vienakalbei australų visuomenei išvietintieji buvo pristatyti kaip linkę asimiliuotis, darbštūs mėlynakiai blondinai, t. y. tinkamos rasės (arijai) ir tinkamų politinių pažiūrų (antikomunistai), o neoficialiai – pigi darbo jėga, kuri atliks tai, ko nepageidauja daryti anglų kilmės australai.

Mano tėvai, kaip ir dauguma jų tautiečių, pasirinko tikėti ne ekonomine paskata, o humanizmo mitu, ir išsaugojo amžiną dėkingumą suteikusiems prieglobstį australams.

Mane nustebino, nors turbūt neturėtų stebinti, atviras antisemitizmas Europos migrantų atrankos misijose, kai buvo atmetami tie, kuriems reikėjo daugiausia

užjautos. Mano tėvai, kaip ir dauguma jų tautiečių, pasirinko tikėti ne ekonomine paskata, o humanizmo mitu, ir išsaugojo amžiną dėkingumą suteikusiems prieglobstį australams. J. Persian kalbintieji pašnekovai labiau kritikavo savo migracijos sąlygas.

Naujieji australai tiesia vamzdynus.

Kitu apgalvotu žingsniu, bandydamas užglaistyti menkinančias konotacijas su „pabėgėliais“ ir „baltais“, A. Calwellas pervadino išvietintuosius „naujaisiais australais“, tačiau, nepaisant teigiamos propagandos, kurią skleidė Leiboristų vyriausybės iniciatyvą remianti spauda, atvykėlių gyvenimo patirtis, jų intelektualiniai gebėjimai ir profesinės kvalifikacijos buvo nuosekliai ignoruojamos. Iš jų buvo reikalaujama dirbti juodus darbus ir tarnauti ten, kur reikėdavo. Šeimos dažnai būdavo išardomos, mažai galvojant apie jausmus ar psichinę sveikatą. Žinoma, anuomet psichologinės konsultacijos grįžusiems po karo tarnybos australams taip pat nebūdavo suteikiamos.

Trumpose išvadose J. Persian mini dabartinę prieglobsčio prašytojų situaciją, tačiau neišnaudoja progos paliesti klausimą, kirbantį „Beautiful Balts“

puslapiuose: ar galime kažko išmokti [išnaudoti pabėgėlių krizę kaip nacionalinį privalumą], kai šiandienos pabėgėlių politika atrodo tokia bekompromisė? Deja, žinome tik tiek, kad valdančiuosius retai motyvuoja altruizmas.

Masinio išvietinimo naratyvuose dominuoja netektis, „namų“ ilgesys ir kaltės jausmas.

Masinio išvietinimo naratyvuose dominuoja netektis, „namų“ ilgesys ir kaltės jausmas. „Namai yra sugrįžimas ten, kur atstumas dar nieko nereiškia“, – rašė Johnas Bergeris (*And Our Faces, My Heart, Brief as Photos*, 1984), turėdamas omenyje politinius, kultūrinius ir geografinius faktorius, kurie prisideda prie nuolatinio išvietinimo ir atotrūkio jausmo. Tai ypač tinka išvietintiesiems arba, kaip teisingiau būtų vadinti, pabėgėliams, kuriems sugrįžimas į savo idealizuotą tėvynę yra neįmanomas, todėl juos slegia nesibaigianti širdgėla.

„Beautiful Balts“ išaugo iš disertacijos, „kurios centre yra atmintis, istorinis palikimas, o ypač – žodinės istorijos interviu forma“. Nors atliktas neabejotinai didelis mokslinis tyrimas (pastabos ir bibliografija užima keturiasdešimt septynis puslapius), J. Persian pateikiama įvykių versija nevirsta įtraukiančiu pasakojimu. Tai, kad man kyla noras lyginti savo šeimos pasakojimus su tuo, kaip autorė dėsto šio laikmečio istoriją, liudija, jog norėtūsi asmeniškesnio ir jausmingesnio priėjimo prie temos. Pagaliau, juk istorija gimsta iš perspektyvos, pirminiai šaltiniai ir chronologijos yra tik rėmai, ant kurių konstruojami naratyvai.

(Vertė Sandra Bernotaitė.)

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. vasario mėn. nr. 2-564.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

